

De dubbelsporigheid van het Amerikaanse beleid heeft haar neerslag gevonden in het boek. De lezer(es) krijgt een goed inzicht zowel in de werking van het militaire hulpprogramma waarvan Nederland de recipient was, als in de groei van de NAVO tot een politiek-militair samenwerkingsverband, al moet worden gezegd dat hier en daar in de tekst de samenhang wat scherper had kunnen worden omschreven. Een ander punt van kritiek betreft sommige typeringen. Zo belooft de titel van het boek meer dan er in werkelijkheid wordt geboden. De ondertitel corrigeert die indruk wel meteen — het gaat eigenlijk alleen over Nederland — maar waarom eerst iets anders gesuggereerd? Verder wordt in het vierde hoofdstuk met betrekking tot een belangrijk Amerikaans beleidsdocument uit 1950 (NSC 68) gezegd dat het doortrokken was van koude oorlogsretoriek, maar dat die formuleringen met opzet waren gebruikt om binnen het omvangrijke Amerikaanse bestuursapparaat de nodige aandacht te trekken. Maar dat hoeft helemaal niet zo geweest te zijn. Het feit dat latere revisionistische critici die retoriek tot bewuste misleiding hebben verklaard, wil nog niet zeggen dat de opstellers ervan er niet zelf in hebben geloofd. Dat de schrijfster heeft gemeend een paragraaf van haar laatste hoofdstuk te moeten wijden aan het toetsen van haar bevindingen aan de theorieën van internationale hulpverlening is haar goed recht, ook al is haar conclusie dat het in dit geval niet veel heeft opgeleverd.

Deze opmerkingen zijn niet bedoeld om afbreuk te doen aan de waarde van haar werk. Al met al betreft het een informatieve studie die onder andere op uitgebreid archiefonderzoek in de VS en Nederland steunt. Een substantiële bibliografie, gesplitst in boeken en artikelen, besluit het boek, waarbij het opvalt dat de geraadpleegde *oral histories*, dat wil zeggen interviews met Amerikaanse politieke en militaire topmanagers, niet tot de *primary sources* worden gerekend.

N. A. Bootsma

J. Janssen, *Jeugdcultuur. Een actuele geschiedenis* (Kinder- en jeugdstudies; Utrecht: De Tijdstroom, 1994, 269 blz., ISBN 90 352 1519 2).

In het voorwoord van dit boek laat de auteur zijn kinderen even aan het woord: 'Wordt vader niet te oud voor deze interesse? Wie luistert er nog naar de Doors?'. Deze prangende vragen hebben Jacques Janssen, werkzaam bij de sectie cultuur- en godsdienstpsychologie van de Katholieke Universiteit Nijmegen, aangespoord niet langer te dralen met de publikatie van zijn boek *Jeugdcultuur*. Jong zijn is per definitie een tijdelijke status. En als je dat al niet uit de literatuur weet, dan maken je kinderen je dat wel op onzachtzinnige wijze duidelijk. Alhoewel de tijdelijkheid van jong zijn permanente verandering veronderstelt, valt er in onze moderne samenleving ook een constante in jeugdgedrag te ontdekken. Jongeren zoeken voortdurend naar manieren om hun eigen identiteit langs oppositionele weg vorm te geven. Bij ontstentenis aan duidelijke *rites de passage* die in traditionele samenlevingen de overgang naar volwassenheid markeren, ontwerpen jongeren binnen zelfgevoerde subculturen hun eigen initiatierituelen. Typerend ook voor onze samenleving is een door scholing steeds langer wordend niemandsland tussen kind en volwassene, waardoor de rolonzekerheid onder jongeren toeneemt. Tot de jaren vijftig probeerde de verzuilde jeugdbeweging deze manifestatiedrang te kanaliseren en was het studentencorps eigenlijk de enige getolereerde jongerensubcultuur. De geheimzinnige, semi-illegale sfeer, de initiatierituelen, de nadruk op mannelijke kameraadschap, de *peergroup*-structuur, het is allemaal tekenend voor een subcultureel jongerengedrag. Wanneer in de jaren vijftig de verzuilde jeugdbeweging leegloopt (onder andere als gevolg van de zwaar concurrerende sportbeoefening), ontstaat de tienercultuur, een merkwaardige fusie van puberale

rebellie en commerciële exploitatie. Vervolgens komen de jaren zestig met hun hevige generatiestrijd, waardoor een soort horizontalisering van sociale relaties onder jongeren plaatsvindt. Jongeren voelen zich met elkaar verbonden ongeacht hun sociale komaf en culturele verschillen. In onze eigen tijd is echter een nieuwe verticalisering zichtbaar, de jongerencultuur is versplinterd en ogenschijnlijk gedesintegreerd in een bijna ontelbaar aantal subculturen. In het slothoofdstuk 'Een ring van Möbius. Binnenkant en buitenkant in jeugdculturen' (ik dacht trouwens dat de Möbiusband per definitie éénzijdig was) maakt Janssen een bijna vermoeiende inventarisatie en registreert onder andere: punkers, kakkers, disco's, alternative's, hardrockers, new wavers, rastafari, skinheads, rockers, voetbalsupporters, doorsnee's, ketsvolk, boeren, aso's, eikels en grafzerken (de laatste vijf zijn uiteraard geen zelfbenamingen).

Janssen, die in het verleden vooral over de universiteit en de studentenbeweging geschreven heeft, presenteert in dit boek een enigszins caleidoscopische benadering van het fenomeen jeugdcultuur. In negen hoofdstukken — waarvan een aantal eerder gepubliceerd in het tijdschrift *Jeugd en samenleving* — behandelt Janssen diverse aspecten van het onderwerp vanuit verschillende invalshoeken, soms conceptueel-theoretisch (wat is jeugdcultuur precies), soms vanuit de jeugdsociologie naar actuele problemen kijkend (delinquentie onder jongens als *crime de passage*) en een andere keer weer vanuit een historisch-sociologisch gezichtspunt. De laatstgenoemde benadering resulteert mijns inziens in de beste stukken. Waar Janssen over het studentencorps en de radicale studentenbeweging van de jaren zestig en zeventig schrijft, is hij op vertrouwd terrein en dat leidt tot krachtige en soms lucide beschouwingen. Ook het hoofdstuk over nozems, beatniks en provo's is interessant, al ontbreekt hier een overtuigende verklaring voor deze 'creatio ex nihilo'. Juist hier zou de lezer verwachten dat de auteur probeert aan te knopen bij de generatiesociologie en het werk van Karl Mannheim (wiens naam wel valt, maar dan in de ouderwetse context van het bovenbouw-onderbouwdebat). Dat deze subgroepen uit de jaren vijftig en zestig in de traditie staan van een negentiende-eeuws bohémianisme, is een bewering die op zichzelf weinig verklaart. Het boek schenkt ook — zij het veel te weinig naar mijn zin — aandacht aan muziek als onderdeel van jeugdcultuur. In het hoofdstuk over de Amerikaanse rockband The Doors gaat 'vader' Janssen duidelijk 'uit zijn dak'. Na een sterk psychologiserende analyse van de dionysische symboliek die de jong gestorven Doors-zanger Jim Morrison uitstraalde, bespreekt de auteur 'de mogelijk agressieve bijwerking van de popmuziek' (een opmerkelijk 'ouwelijke' formulering overigens). Dat valt uiteraard allemaal nogal mee, al plaatst de auteur enige bedenkingen bij het egoïstische hedonisme van de hedendaagse house-generatie ('mag het misschien iets meer zijn?'). En daarmee is de cirkel weer rond, zou je denken.

Ofschoon de verhouding tussen theorievorming en empirie in sommige hoofdstukken wel wat te wensen overlaat — het duidelijkst in het wat rommelige en wijdlopijge hoofdstuk over delinquentie —, is dit boek met veel enthousiasme en liefde voor het onderwerp geschreven. Het biedt een goede en deskundige introductie op het zo fascinerende terrein van de jeugdcultuur in het algemeen en enkele historische manifestaties daarvan in het bijzonder.

H. Righart

Rectificatie

In zijn recensie-artikel 'Literatuur en Duitse bezetting, 1940-1945' (*BMCN*, CX (1995) ii, 224-

Infrastructuur en Verlichtingscultuur. Het Nederlandse tijdschrift: 'spiegel der Verlichting' 1?

G. J. JOHANNES

Inleiding

'Mijne Landgenooten! waarom zouden wij het ontveinzen? Wij zijn niet meer, wat wij geweest zijn'². In deze woorden van Rhijnvis Feith uit 1790 strijden verbazing, teleurstelling en verontwaardiging om de voorrang. Hoe had het zover kunnen komen? Waar was de tijd gebleven dat, zoals Batavus Droogstoppel het later zou uitdrukken, 'de Bey van Tunis een kolyk [kreeg] als hij het wapperen hoorde van de Nederlandsche vlag'? En waar was de tijd gebleven van de grootse Nederlandse prestaties in kunsten en wetenschappen?

Ook in de cultuurgeschiedenis hebben dergelijke emoties lange tijd de boventoon gevoerd. Nederland werd dikwijls beschreven als een land dat, met name in de periode na het eerste kwart van de achttiende eeuw, in cultureel en wetenschappelijk opzicht zeer snel achteruit holde. De internationale ontwikkelingen van de tweede helft der achttiende eeuw zouden bij de in zichzelf gekeerde Nederlanders niet zijn aangeslagen. De internationale Verlichting was aan Nederland voorbijgegaan—en dat was een schande.

Sinds enige decennia is deze zienswijze niet langer *bon ton*. Het 'vervals'-perspectief van de tijdgenoten wordt meer en meer verlaten. Men tracht nu de eigen aard van de Nederlandse Verlichting te achterhalen, en men probeert die eigen aard op zo neutraal mogelijke toon te beschrijven. Maar de oude emoties laten zich niet zo gemakkelijk verdringen. Een voorbeeld is de manier waarop Simon Schama al in 1981 een synthetisch panorama van de Nederlandse cultuur in de achttiende eeuw schetste. Zijn voornaamste conclusie: 'Encyclopedism without polemic, reform without scepticism — that was the character of the Dutch 'verlichting''³. Het lijkt een neutrale constatering. Minder neutraal is Schama's samenvatting van de inhoud der wetenschappelijk - culturele tijdschriften in Nederland, zoals het *Magazijn voor wetenschap, kunst en smaak...*

which produced snippets of articles suitably vulgarized for a lay readership, along with news and reviews from home and abroad. At the same time, these very miscellaneous offerings studiously avoided anything that could be construed as politically controversial⁴.

Uit de toelichtingen blijkt dat achter Schama's nuchtere analyse in feite de aloude

1 Dit artikel is gebaseerd op onderzoek, verricht in het kader van het NWO-prioriteitsprogramma 'Nederlandse cultuur in Europese context'. Voor commentaar op een eerdere versie dank ik Wijnand Mijnhardt.

2 R. Feith in de voorrede bij zijn editie van *Alle de werken van Jakob Cals*, I (Amsterdam, 1790) ii-iii.

3 S. Schama, 'The Enlightenment in the Netherlands', in: R. Porter en M. Teich, *The Enlightenment in national context* (Cambridge etc., 1981) 70.

4 Schama, 'The Enlightenment', 69.

BMGN, 111 (1996) afl. 2, 149-166